

... Tým projektu APIV B, Národní pedagogický institut ČR

NADANÉ A MIMOŘÁDNĚ NADANÉ DĚTI – OPOMÍJENÁ SKUPINA SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

Z dotazníkového šetření škol zapojených do projektu *Podpora společného vzdělávání v pedagogické praxi (APIV B)* vyplývají některá zajímavá zjištění ohledně nadaných a mimořádně nadaných dětí. Tato skupina dětí se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) bývá poměrně často opomíjená – ve školách je často nedokážou správně identifikovat nebo dostatečně podpořit. Možností, jak rozvíjet jejich potenciál, existuje ale celá řada.

Jak je definujeme?

Nadaným žákem se rozumí jedinec, který vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, intelektových činností nebo v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.

Za mimořádně nadaného žáka se v souladu s vyhláškou č. 27/2016 Sb. považuje žák, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činnosti nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.

Řada mimořádně nadaných dětí může být tak trochu „jiná“. Nemusí si dobře rozumět s vrstevníky, mohou být výrazně nadané v jedné oblasti, ale zaostávat jinde. Mohou se ve výuce projevat naprostým nedostatkem zájmu, protože dávno vědí a umí více. Mohou vám klást nekonečné množství dotazů, dožadovat se pozornosti nebo si vše do detailu ověřovat a zkoumat. Zkrátka mimořádné nadání s sebou někdy nese i řadu projevů, které bývá náročné zvládnout. Jak tuto oblast vnímá 355 ředitelů a 6349 učitelů, kteří se účastnili dotazníkového šetření? Co se jim osvědčuje a jaká je dobrá praxe při práci s těmito dětmi?

Jak to vidí ředitelé

Z odpovědí ředitelů zapojených škol vyplývá, že s (mimořádně) nadanými dětmi má zkušenost jen 45 % z nich. A více než dvouleté zkušenosti mají ve 32 % těchto škol.

Až o polovinu více zkušeností udávají školy u dětí se specifickými poruchami učení a chování, zdravotním postižením nebo se sociálním znevýhodněním.

S mimořádně nadanými dětmi a jejich začleňováním do vzdělávání mají dle ředitelů největší zkušenosti v zapojených

základních školách (53 % z nich, 39 % má více než dvouleté zkušenosti). V těsném závěsu se nacházejí střední školy (47 %, 37 % má více než dvouleté zkušenosti). U zapojených mateřských škol je již tento podíl nižší. Zkušenosti se vzděláváním mimořádně nadaných dětí má pouze 24 % z nich a jen 9 % více než dvouleté. Identifikace nadání už v MŠ přitom může vzdělávací dráhu dítěte podstatně ovlivnit, jak se dočtete například v kazuistice na konci článku.

Ředitelé v dotazníku také hodnotili, jak podle jejich názoru zvládají učitelé v jejich škole vzdělávání dětí s mimořádným nadáním. Celkem 24 % ředitelů se domnívá, že všichni nebo většina jejich učitelů tyto děti zvládá vzdělávat bez obtíží. 32 % z nich pak vnímá, že je zvládá vzdělávat jen část jejich pedagogického sboru.

Bariéry z pohledu ředitelů

Ředitelé MŠ poukazují na to, že jejich pedagogové nemají dostatečné informace a zkušenosti s prací s nadanými dětmi.

Spatřují také problém v diagnostice těchto dětí, které nejsou posílány do pedagogicko-psychologické poradny (PPP) jako nadané, a nemají tak nárokováná podpůrná opatření.

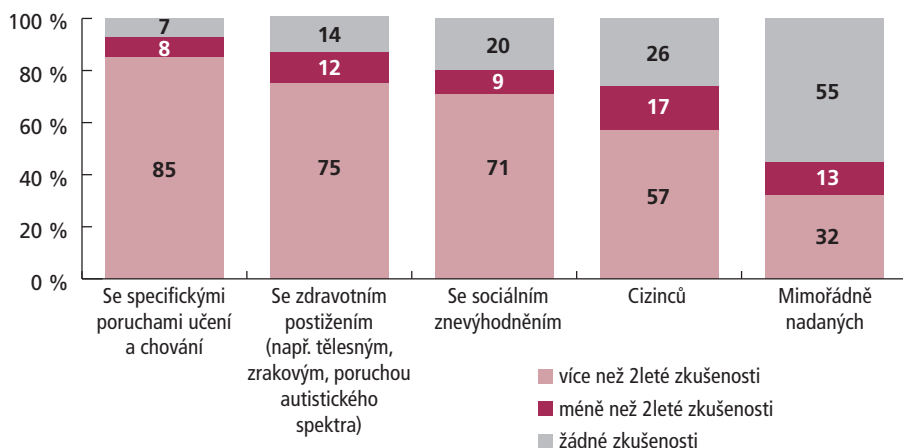
Ředitelé MŠ, ZŠ a SŠ uvádějí další některé bariéry, které neumožňují tuto skupinu dětí adekvátně podporovat. Pedagogové podle nich nemají čas se věnovat nadaným dětem, protože jim velkou část přímé práce zabere práce s jinými dětmi s potřebou podpůrných opatření. Zároveň jim v práci s nimi brání velké počty dětí ve třídě.

Doporučení pro vzdělávání nadaných

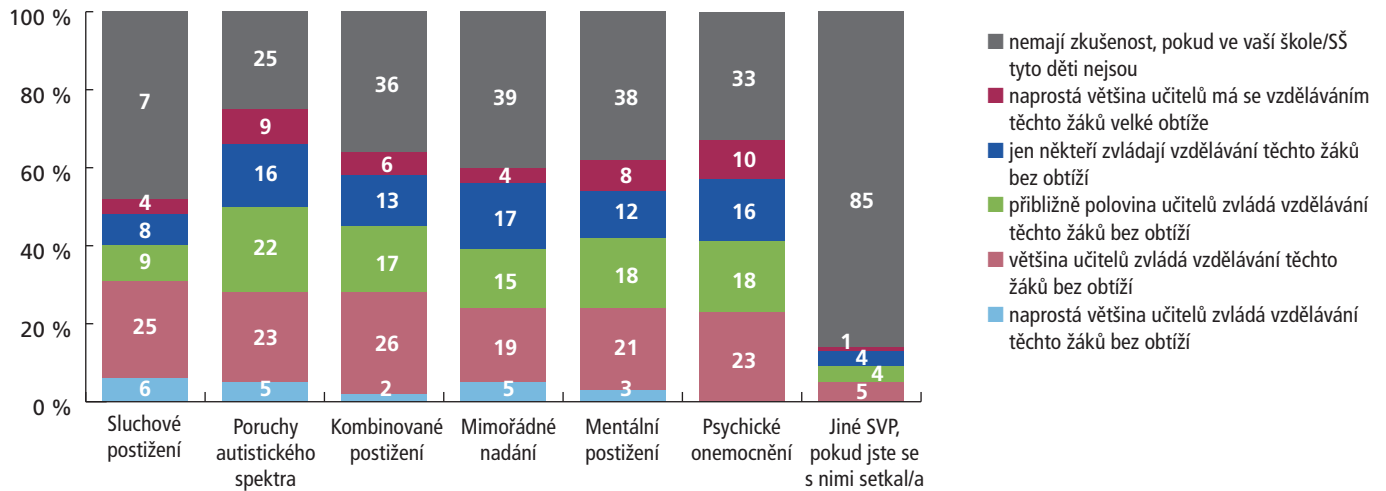
Ředitelé MŠ pro práci s nadanými dětmi obecně doporučují zajistit jim podnětné prostředí, dostatečné množství pomůcek a činností a celkově mít na tyto děti „vyšší nároky“.

Ředitelé ZŠ zdůrazňují, že pro nadané žáky je potřeba připravovat speciální úkoly, což však vyžaduje množství času navíc. Pro práci s nadanými doporučují: nastavení vhodné komunikační strategie, zadávání speciálních úkolů určených pro nadané žáky, podporu diferenciací výuky a individuální přístup, úpravu metod a organizace vyučovacích hodin nebo možnost navštěvovat výuku určitého předmětu ve vyšším ročníku.

Otázka pro ředitele: Jaké zkušenosti máte se začleňováním následujících skupin dětí/žáků s potřebou podpůrných opatření?

Otázka pro ředitele: Můžete se pokusit odhadnout, jak si vedou vaši učitelé ve vzdělávání s dětmi/žáky s potřebou podpurných opatření?

Podle ředitelů SŠ ani jejich pedagogové nemají dostatečné zkušenosti a potřebné informace k tomu, jak pracovat s nadanými žáky v hodinách. Z dotazníku vyplynula tato doporučení pro práci s nadanými žáky: možnost navštěvovat výuku určitého předmětu ve vyšším ročníku nebo například modifikace úloh, které jim učitel zadává.

Pohled učitelů

Jak vyplývá z grafu níže, svou práci s nadanými dětmi hodnotili učitelé poměrně dobře, obzvláště v porovnání s prací s dětmi s poruchou autistického spektra, s psychickým onemocněním či s dětmi-cizinci. Zajímavé je, že s mimořádně nadanými dětmi se daří lépe pracovat učitelům ve školách, které mají zároveň školní poradenské pracoviště. Ukazuje se tak, že podpora těchto dětí je důležitá nejen ve výuce, ale i v širším kontextu vztahů v třídním kolektivu a ve škole obecně.

Je zajímavé, že pohledy učitelů na vlastní práci a ředitelů na práci učitelů se rozcházejí, ředitelé jsou v hodnocení práce učitelů kritičtější. Nejvýrazněji se jejich hodnocení liší právě u skupin mimořádně nadaných (o 33 % v kategoriích „zcela a spíše zvládám“).

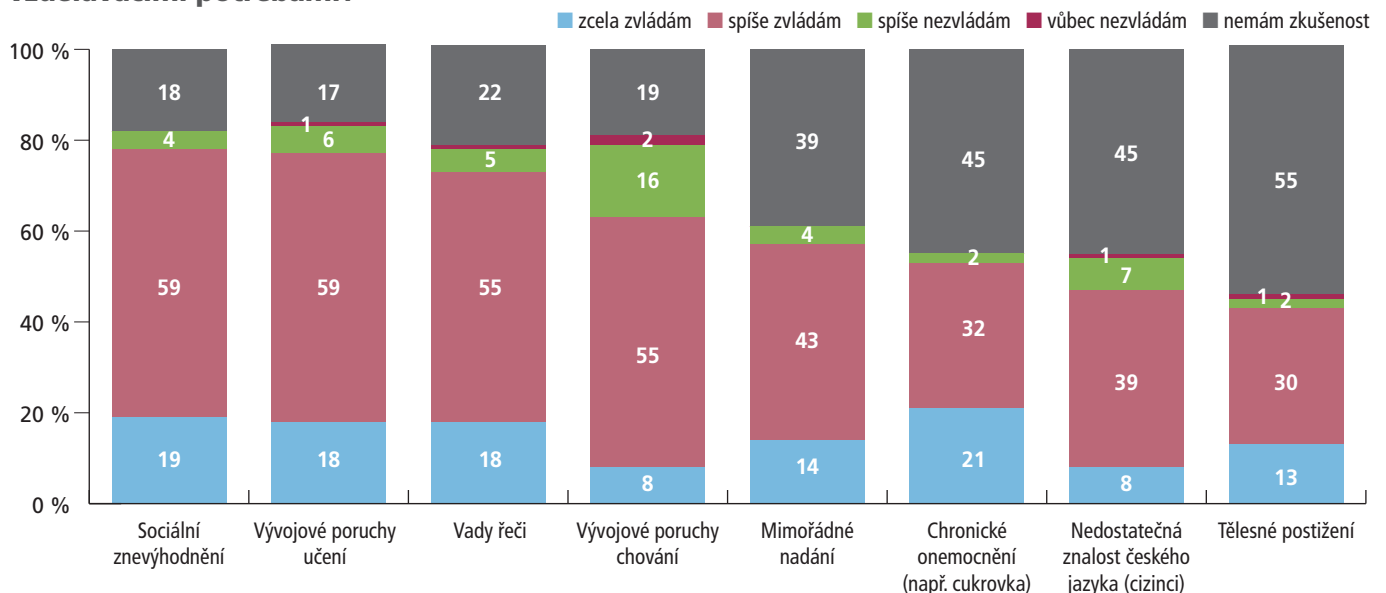
Školám se daří práci s nadanými zlepšovat

Z šetření vyplývají také pozitivní zjištění k tomuto tématu. Zástupci ZŠ uvádějí, že dochází k mírnému zlepšení práce s nadanými žáky. Část pedagogů už žáky odesílá na vyšetření do PPP. V rámci doporučených podpurných opatření se pak žáci například účastní výuky některých předmětů ve vyšších ročnících nebo jim pedagogové připravují jiná (obtížnější) zadání úloh. Pokud má ale nadaný žák (s tzv. dvojí výjimečností) nárok na asistenta, bývá náročné ho najít. Tito žáci jsou totiž často nadaní v jedné konkrétní oblasti

a pro asistenta je mnohdy těžké „udržet s takovým žákem v dané oblasti krok“.

Výsledky vstupního šetření zároveň potvrdily zjištění výzkumu Nadace OSF z roku 2017 (ROK POTÉ – Výsledky výzkumu prezentují dopady reformy společného vzdělávání. Nadace OSF, 2018.), že drtivá většina ředitelů i učitelů ZŠ má dlouhodobé zkušenosti se vzděláváním žáků s SVP. O něco nižší, ale stále nadpoloviční většina zapojených škol má zkušenosti s výukou dětí-cizinců a jen necelá polovina škol má zkušenosti s výukou mimořádně nadaných dětí. Podíl škol se zkušeností s výukou dětí s SVP přitom v posledních dvou letech stále narůstá. Největší nárůst zaznamenáváme v kategorii začleňování dětí-cizinců, ale také mimořádně nadaných dětí, což svědčí o tom, že školy stále častěji začínají tyto děti identifikovat a vytvářet jim podmínky pro jejich další rozvoj.

Otázka pro pedagogy: Jak se vám osobně daří pracovat s dětmi/žáky s následujícími speciálními vzdělávacími potřebami?

► Jak je identifikovat?

Jako nejčastější problém se na základě dotazníkového šetření ukazuje to, že nadané děti nebývají jako (mimořádně) nadané identifikovány a diagnostikovány, proto nemají nárok na podpůrná opatření a učitelé nevědí, jak s nimi pracovat. Lenka Kocumová, ředitelka MŠ v Plzni a krajská konzultantka projektu APIV B, která se na podporu nadaných dětí ve své mateřské škole již mnoho let soustřeďuje, uvádí, že problém často začíná už ve školce a pokračuje i na ZŠ. Řada učitelů i zástupců vedení škol se totiž problematikou mimořádně nadaných dětí příliš nezabývá. Soustředí se spíše na děti s nějakým typem dysfunkce nebo jinými nedostatky.

Jak tedy identifikovat nadání? „Nejčastěji zachytí pedagog v MŠ nadání dítěte v kognitivní oblasti, které se projevuje například schopností rychlého učení, raného čtení, bohatou slovní zásobou, výbornou pamětí nebo nadstandardními pozorovacími schopnostmi. Všimnou si neobvykle dlouhé koncentrace pozornosti a vytrvalosti v oblasti, která ho zajímá. Děti s mimořádným nadáním umějí dobře argumentovat, dokážou klást otázky autoritám, milují komplikace a řeší je pomocí své představitosti. Prvním vodítkem pro identifikaci nadání bývá diskrepance mezi intelektuálním a tělesným vývojem a neobvyčejná smyslová vnímavost,“ uvádí Lenka Kocumová, a pokračuje: „Pokud si rodiče nebo učitel všimnou projevů vykazujících znaky (mimořádného) nadání, je namístě spolupráce se specializovaným zařízením a dalšími institucemi. Měl by proběhnout screening, ve kterém se dítě podrobí testovacím metodám v PPP. Na základě odborného vyšetření je pak zpracován individuální vzdělávací plán (IVP), podle kterého škola zajišťuje další vzdělávání nadaného dítěte. Souběžně je potřeba nastavit spolupráci s rodiči, která spočívá ve sjednocení výchovného i vzdělávacího působení na dítě, kdy jsou rodiče metodicky vedeni.“

Pro uvedené postupy je nejdůležitější detailní a kvalitní pedagogická diagnostika. Tou dokážou učitelé zjistit u dítěte kompetence v jednotlivých dovednostech, motivaci dítěte pro různé činnosti a důležité osobnostní charakteristiky. Právě pedagogická diagnostika je často vyhledávaným tématem DVPP učitelů všech stupňů škol v projektu APIV B.

Jaké jsou povinnosti školy?

Škola je povinná uvádět ve svém ŠVP a při jeho realizaci vytvářet podmínky pro co největší využití potenciálu každého žáka s ohledem na jeho individuální možnosti. I pro podporu vzdělávání žáků nadaných a mimořádně nadaných lze využít podpůrná opatření podle individuálních vzdělávacích potřeb žáků v rozsahu prvního až čtvrtého stupně podpory.

Při vyhledávání nadaných a mimořádně nadaných žáků je třeba věnovat pozornost i žákům s SVP.

Ve školním vzdělávacím programu může škola případně stanovit:

1. zodpovědné osoby a jejich role v systému péče o (mimořádně) nadané žáky
2. pravidla pro zapojení dalších subjektů do systému (zájmové organizace, vzdělávací instituce, sponzoři atd.)
3. specifikace provádění podpůrných opatření a úprav vzdělávacího procesu těchto žáků, jako například:
  - předčasný nástup dítěte ke školní docházce;
  - vzdělávání skupiny nadaných žáků v jednom či více vyučovacích předmětech;
  - účast žáka na výuce jednoho nebo více vyučovacích předmětů ve vyšších ročnících školy nebo v jiné škole (stáže);
  - občasně (dočasné) vytváření skupin pro vybrané předměty s otevřenou možností volby na straně žáka;
  - obohacování vzdělávacího obsahu;
  - zadávání specifických úkolů, projektů;
  - příprava a účast na soutěžích, vč. celostátních a mezinárodních kol;
  - nabídka volitelných vyučovacích předmětů, nepovinných předmětů a zájmových aktivit.

Jak nadané žáky podpořit a kde hledat inspiraci či pomoc?

Včasná identifikace nadání dítěte by měla vést k výběru vhodných metod a úprav vzdělávání. Poradenská zařízení mohou v rámci diagnostiky doporučit konkrétní podpůrná opatření.

„Všichni, kdo vzdělávají a vychovávají nadané děti, by se měli soustředit na správnou volbu metod a forem práce a ty pak vztahovat ke konkrétním cílům na potřebné úrovni. Práce s nadanými dětmi má jít směrem k diferencování aktivit – tedy k výběru náročnějších nebo snadnějších verzí úkolů. Pro přechod z MŠ do ZŠ je důležité využít možností akcelerace vzdělávání pro děti s mimořádným nadáním, např. dřívější nástup do primárního vzdělávání, přeskočení celého ročníku nebo přeskočení ročníku v jednom či ve více předmětech. Doporučuji také využít Systém péče o nadané děti prostřednictvím krajských sítí podpory nadání NPI ČR nebo Dětskou mensu,“ vyjmenovává, na co při podpoře nadaných nezapomenout, Lenka Kocumová.

V rámci projektu APIV B využívají pedagogové například kurz DVPP Vzdělávání dětí, žáků nadaných. Jeho součástí je i praktická část se zaměřením na práci s didaktickými materiály a na skupinové aktivity zabývající se tvorbou návrhů činností pro nadané žáky. Další kurzy nabízí NPI ČR ve své aktuální nabídce dalšího vzdělávání, Systém podpory nadání poskytuje institut na webových stránkách Talentovani.cz. Užitečné informace obsahuje i Metodický portál RVP.cz.

Příklad z praxe

Lenka Kocumová popisuje příklad včasné identifikace nadání a jeho adekvátní podpory v následující kazuistice (zkráceno):

Před pár lety přišel do naší MŠ čtyřletý chlapec, přestupuje z jiné školky, kde byl dle matky ve své vrstevnické skupině šikanován. Jako důvod uvádí jeho odlišné chování a také nepochopení a špatnou spolupráci ze strany učitelek.

První dny v nové MŠ tráví chlapec bez jakékoli interakce s dětmi nebo s dospělými. Organizaci dne se ale podřizuje bez problémů. Zhruba po týdnu se sprátelé s dospělými, kterým klade mnoho otázek z oblastí, které ho zajímají – vesmír, dinosauři, mašinky, lidské tělo, čísla. Zároveň učitelky zjišťují, že plyně a s porozuměním čte, násobí až trojmístná čísla, má nadstandardní schopnosti v oblasti vyjadřování a bohatou slovní zásobu. Je neobvykle zvědavý, se silnou vnitřní motivací. Má vynikající paměť a velmi dobře používá získané informace. Rychle myslí a pohotově se dopídí podstaty věci. Má tendenci si zadávané úkoly ztěžovat a komplikovat. Dokáže se dlouho soustředit na to, co ho zajímá. Začíná psát. Učitelky rychle ovládne jen pro sebe, zcela je psychicky vyčerpává. V sociální interakci s vrstevníky má problémy, nerozumí jim, nemá si s nimi co říci. V průběhu několika měsíců zjišťujeme mimořádné nadání v oblasti matematicko-logické. Chlapec si sám odvodil násobení, dělení, dokáže počítat až v řádu tisíců. Vše, s čím se potkává, počítá a přepočítává.

Začínáme jednat o předčasném nástupu do ZŠ, který PPP podporuje. Chlapec je narozený v říjnu. Matka intenzivně spolupracuje, otec je proti, má obavy, jak chlapec školu zvládne v sociální oblasti. Podle tehdy platné legislativy však mohlo dítě do ZŠ nastoupit předčasně nejdříve po dovršení věku 5 let. Jak vyhovět legislativnímu rámci, a přitom zohlednit mimořádné nadání? Ve spolupráci s PPP, SPC a jednou odvážnou ZŠ nacházíme schůdnou a vlastně i jedinou možnou variantu. Chlapec dál zůstává žákem MŠ, ale 2–3 dny v týdnu bude „hostovat“ jako žák této ZŠ. Výuky matematiky se účastní v ročníku, který odpovídá jeho schopnostem a dovednostem.

Vše nakonec zvládl chlapec, rodiče, mateřská i základní škola. Dnes je tento mimořádně nadaný chlapec žákem víceletého gymnázia, úspěšně přeskakuje některé ročníky a v současné době hledá společně s rodiči možnost dalšího studia. Učí se rychleji a jiným způsobem, pomoc dospělých potřebuje minimálně. Nezávisle objevuje pravidla a zákonitosti oblastí, kterou právě studuje, tvoří svérázné způsoby řešení. Má neobvyklou vnitřní motivaci a maximální schopnost soustředění. Takové je mimořádné nadání, které bylo náležitě podpořeno všemi zainteresovanými.